

بررسی مقاله نوح عليه السلام در دائرة المعارف قرآن لیدن

حسن رضایی هفتادر*

مرتضی ولیزاده**

چکیده: پژوهش حاضر به معرفی و نقد مقاله نوح (Noah) در دائرة المعارف قرآن (Encyclopaedia of the Quran) می پردازد. ویلیام برینر (William Brinner) نویسنده مقاله، در آن به بررسی جایگاه حضرت نوح عليه السلام در قرآن، کتاب مقدس، قصص الانبیاء و ادیان ابراهیمی پرداخته است. مقاله یاد شده، نکات مثبتی دارد، اما برخی از مطالب مطرح شده در آن قابل نقد است. موارد نقدپذیر عبارتند از: تکرار نام نوح عليه السلام در قرآن، مروری بر سوره نوح، نامشروع بودن فرزند نوح، روزه روز عاشورا و نجات عوج غول پیکر.

کلید واژه‌ها: ویلیام برینر، نوح، قرآن، کتاب مقدس، قصص الانبیاء.

* استادیار دانشگاه تهران . Email: Hrezaii@ut.ac.ir

** کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث.

طرح مسئله

خاورشناسان حاصل پژوهشهای خود درباره قرآن را در قالب کتابها و دائرة المعارفها به جهان علم عرضه کرده‌اند. شناخت این آثار و آراء آنان در این زمینه، ضرورتی انکارناپذیر است. لزوم شناخت درست قرآن پژوهی امروز در غرب، وقتی دوچندان می‌شود که به یاد آوریم عالمان مسلمان در گذشته، خود را همواره به پاسخگویی انتقادها و اعتراضهای یهود و نصارا ملزم می‌دانستند؛ چنانکه امامان بزرگوار شیعه از جمله: امام صادق و امام رضا علیهما السلام از پیشگامان مناظره با مخالفان اسلام بودند. آنان شبهات و سؤالات اهل کتاب و زنادقه را پاسخ می‌گفتند. به همین منظور، پژوهش حاضر به معرفی و نقد مقاله «نوح» در دائرة المعارف قرآن می‌پردازد.

۱. ویلیام ام. برینر (William Brinner)

در آغاز برای آشنایی با نویسنده مقاله اطلاعاتی درباره زندگینامه علمی او عرضه می‌شود.

۱-۱ زیست شناخت

ویلیام ام. برینر در سال ۱۹۲۴ دیده به جهان گشود. او اهل شهر سانفرانسیسکو آمریکا بود و در دانشگاه کالیفرنیا تحصیل کرد. وی استاد گروه مطالعات خاور نزدیک دانشگاه مذکور بود. از سال ۱۹۵۶ تا ۱۹۹۱ که بازنشست شد، عربی و مطالعات اسلامی را در دانشگاه کالیفرنیا تدریس می‌کرد. برینر از سال ۱۹۵۰ چند سالی را در خاورمیانه گذراند و در آنجا به پژوهش، تدریس و مدیریت برنامه‌های علمی مختلف پرداخت. از سال ۱۹۶۶ تا ۱۹۷۰ مدیر مرکز مطالعات عربی خارج از کشور بود. اورشته مطالعات عربی را در دانشگاه امریکایی قاهره تأسیس کرد. برینر در خلال سالهای ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۳ مدیر موقت مؤسسه پژوهشی اننبرگ (Annenberg) در ویلادلفیا بود و در دانشگاههای هاروارد، جانز هاپکنز، (Johns)

Hopkins) دانشگاه واشنگتن و سه دانشگاه از دانشگاه‌های اسرائیل به عنوان استاد خدمت کرد. او به عنوان تحلیلگر حوزه تحولات سیاسی معاصر در خاورمیانه، در رادیو و تلویزیون و چند نشریه فعال بود. برینر نه تنها در سطح کشورش، بلکه در عرصه بین‌المللی، در انجمنهای علمی مختلف فعالانه کار می‌کرد. وی در سال ۲۰۱۱ چشم از جهان فرو بست.

۲-۱) آثار

برینر درباره ادبیات عرب در دوران معاصر، تاریخ اسلام و دین در قرون وسطی، و تعامل فرهنگی میان اسلام و یهود، آثاری را به طور مبسوط به رشته تحریر درآورده است. اینک مهم‌ترین آثار وی:
- کتاب:

_ *Lives of the Prophets*, (Leiden; Boston: Brill, 2002);

- قصص الانبیاء (این اثر ترجمه عرائس المجالس فی قصص الانبیاء ثعلبی است که همراه با حواشی برینر چاپ شده است.)

_ *The children of Israel*, (Albany: State Univesity of New York Press, 1991);

- بنی اسرائیل (این کتاب ترجمه تاریخ الرسل و الملوک طبری بوده که همراه با توضیحات برینر انتشار یافته است.)
- مقاله:

_ «Ararat», *Encyclopaedia of the Quran*, (Leiden, Brill, 2001);

- «[کوه] آارات»

- «An Islamic decalogue», *Studies in Islamic and Judaic traditions*, (Atlanta 1986, 67_84);

- «احکام عشره اسلامی»

_ «Election», Encyclopaedia of the Quran, (Leiden, Brill, 2002);

د- «انتخاب»

_ «Harut ans Marut», Encyclopaekia of the Quran, (Leiden, Brill, 2002);

- «هاروت و ماروت»

_ «Judi», Encyclopaedia of the Quran, (Leiden, Brill, 2003);

- «[کوه] جودی»

_ «Noah», Encyclopaedia of the Quran, (Leiden, Brill, 2003);

- «نوح»

_ «People of the Heights», Encyclopaedia of the Quran, (Leiden, Brill, 2004);

- «اصحاب اعراف»

_ «Tuwa», Encyclopaedia of the Quran, (Leiden, Brill, 2006);

- «طُوی»

(Brinner, «Ararat», Vol.1, PP.146_147; id. «Election», Vol.2, PP.11_12; id., «Harut and Marut», Vol.2, pp.404_405; id., «Judi», Vol. 2 PP.68_69; id., «Noah», Vol.3,PP. 5400_543; id., «People of the Heights», Vol.4 PP.46_48; «Tuwa», Vol.5, PP.395_396; Lewinstein, «Commandments», Vol.1, P.367)

۲- محتوای مقاله

۲-۱) نوح در قرآن

آقای برینر بیان می‌کند: آیه ۳۳ سوره آل عمران، نام نوح را در کنار آدم، خاندان

ابراهیم و خاندان عمران، پدر موسی و هارون می آورد. بعضی از داستانهای قرآن تأکید می کند که بدگویی ها و بد رفتاریهایی که نوح متحمل شد، در واقع، واکنش قوم به او بود؛ زیرا او مدام هشدار می داد که آنان به سبب اعمال بدشان، گرفتار عذاب الهی خواهند شد. در اینجا نوح، نخستین الگوی محمد پیامبر ﷺ محسوب می گردد؛ زیرا متحمل همان نفرتها و تهدیدات و صدمه جسمی می شود که قرار بود پیامبر بعدها از جانب همشهریان مکی اش متحمل شود. این موضوع آشکارا در آیات مختلف قرآن (ابراهیم / ۹؛ حج / ۴۲؛ ذاریات / ۴۱ - ۶؛ قمر / ۱۸، ۲۳)، ذکر می گردد که نوح را به پیامبران قدیم، یعنی هود و صالح ربط می دهند و با گفتن این مطلب که «آنها نیز از قومشان تکذیب و بدگویی و بد رفتاری دیدند»، به محمد ﷺ قوت قلب می دهند (Brinner, «Noah» Vol.3, p.540)

۲-۲) نوح در کتاب مقدس

نویسنده می گوید: روایات یهود، نوح را مشتق از نحام عبری می دانند که به معنای «آسایش بخشید» است؛ اما به گفته کسائی، نام نوح به معنای «نوحه کرد (برای قومش)» و مشتق از فعل ناح است. (Ibid, p.543) داستان نوح در کتاب مقدس که احتمالاً بازتاب داستانهای پیشین در خاور نزدیک باستان است، در ۱۰-۶ سفر پیدایش و متون یهودی متأخر جای دارد. به نظر می رسد که برخی عناصر روایت قرآن، به برخی طول و تفصیلهای داستان کتاب مقدس در تفاسیر عهدین پس از آن شبیه باشند که در آنها نوح در هیئت یک پیامبر و ناصح جلوه گر می شود، قومش به کشتی سازی او می خندند و کافران خانواده اش با آب جوش عذاب می شوند. عنصر اخیر این داستان در نص قرآن و متون اسلامی متأخر بازتاب می یابد، آنجا که طوفان فرستاده شده از جانب خداوند با تنور (اجاق، کوره، آتشدان) آغاز می شود که آب جوشان از آن فوران می کند (هود / ۴۰؛ مومنون / ۲۷). آیه ۴۴ سوره هود بر خلاف روایت کتاب مقدس، نقل می کند که پس از طوفان، کشتی بر کوه جودی نشست نه کوههای

آرارات. (Ibid., pp.540-541)

۳-۲) داستان نوح در قصص الانبیاء و جوامع حدیثی

اقای برینر اظهار می‌دارد: ابن سعد، دودمان نوح را از آدم تالمک، پدر نوح، ذکر می‌کند و می‌افزاید: چون در آن روزگار هیچ کس نبود که از اعمال ممنوعه جلوگیری نماید، خداوند این عمل را بر نوح تکلیف کرد و نوح ۱۲۰ سال بی هیچ موفقیتی قومش را موعظه نمود و از خداوند دستور گرفت که در ششصد سالگی کشتی بسازد. (Ibid., p.541) برخی قصه‌ها بر اساس آیه ۴۳ سوره هود، نقل می‌کنند که کنعان از ورود به کشتی سر پیچید و مدعی شد که می‌تواند با صعود به قلّه بلندترین کوه، خودش را از طوفان نجات دهد؛ اما در سیلاب دمادم فزاینده هلاک شد. (Ibid.,)

بخاری (م ۲۵۶ / ۸۷۰) در صحیح خود، نقل می‌کند که وقتی قوم نوح در روز جزا به پیشگاه خداوند می‌رسند و از آنان پرسیده می‌شود که آیا نوح، پیام خداوند را به ایشان نرسانده بود، آنان می‌گویند که نوح چنین کاری نکرده است، ولی نوح پیشتر به خداوند گفته که این پیام را رسانده است. وقتی خداوند از نوح می‌پرسد که چه کسی گواه او در این قضیه است، نوح پاسخ می‌دهد که محمد ﷺ و اُمّش گواه او خواهند بود. (Ibid.,)

مورّخ و مفسّر قرآن، طبری، در کتاب تاریخ خود کوشید تا شخصیت‌های کتاب مقدّس از قبیل نوح را بر فرمانروایان کهن و نیمه اسطوره‌ای ایرانی، منطبق کند. او اظهار می‌دارد که به ادّعای «برخی کسان»، نوح در دوران زمامداری پادشاه خبیث، بیوراسب، می‌زیسته که ضحاک هم نامیده شده است. او اذعان می‌کند که ایرانیان با داستان طوفان نوح آشنا نبوده‌اند. طبری به عمر طولانی نوح نیز اشاره می‌کند و می‌گوید که نوح ۹۵۰ سال قومش را به سوی خداوند فراخواند، اما هر زمان که نسلی از مردم در می‌گذشتند، نسل جدید به کفر می‌گراییدند. وی به داستان کتاب مقدّس، از کلاغ و کبوتر که فرستادگان نوح بودند نیز اشاره می‌کند؛ داستانی که در

قرآن یافت نمی شود. (Ibid., pp.541_542)

ثعلبی در عرائس المجالس می نویسد که نوح درختان ساج را کاشت تا پس از چهل سال آنها را قطع کند و در ساخت کشتی به کار برد. وی نقل می کند که در خلال آن سالها، نوح از دعوت قومش به خداوند دست برداشت و خدا زنان را سترون ساخت؛ چنان که در آن روزگار هیچ کودکی به دنیا نیامد. خداوند به نوح فرمود تا یک کشتی بسازد که «سرش چون سر خروس، میانه اش چون شکم پرنده و انتهایش خمیده چون دم پرنده» باشد. (Ibid., p.542)

قصه های کسائی، داستان نوح را به سبک و سیاقی نقل می کند که به نظر می رسد بازتاب ادبیات عامیانه باشد. او از پادشاهی شرور سخن می گوید که از نوادگان بزرگ خنوخ پسر قابیل بود و بر سرزمین نوح حکم می راند. او خودکامه ای مقتدر و نخستین کسی بود که شراب نوشید، قمار کرد و بر تخت شاهی نشست. او و قومش بتها را می پرستیدند و نام های آنها به نام های برخی از خدایان مشرکان که در قرآن ذکر شده، شباهت دارد. این کار باعث شد که نوح عليه السلام گوشه عزلت گزیند تا آن زمان که خداوند به واسطه جبرئیل، نوح را به پیامبری قومش مبعوث کرد. (Ibid.)

طرفی اندلسی (م ۱۰۶۲/۴۵۴) در کتاب قصص خود، در فصل داستان نوح نقل می کند که بنا بر آیه ۱۴ سوره عنکبوت، نوح ۹۵۰ سال عمر کرد، اما در ادامه به برخی نویسندگان متقدم اشاره می کند که سن فوق را صرفاً سن او به هنگام طوفان دانسته و به اشکال گوناگون، عمر واقعی او را از ۱۵۵۰ تا ۱۶۵۰ سال می دانند. وی همچنین گفت وگوهای بسیاری میان نوح و خداوند را ذکر می کند. (Ibid.)

در برخی داستانهای قصص، گفته می شود که گنهکاران روزگار نوح که هشدارهای الهی او را تکذیب کردند، ثمره وصلت دودمان قابیل با دودمان شیث بودند. در نتیجه، خداوند به نوح فرمان داد که کشتی بسازد تا خود و دیگر مؤمنان را از طوفانی ایمن بدارد که خداوند با آن بقیه نوع بشر را عقوبت خواهد کرد. در برخی

روایات این داستان، نوح این کشتی را یک تنه ساخت (و از چوب درختانی استفاده کرد که خودش سالها قبل کاشته بود)، اما در روایات دیگر، پسرانش به او کمک می‌کنند. مردمان قومش پیش گویی‌های وی از عذاب را تکذیب و او را مسخره و تهدید کردند؛ حتی برخی از آنها مثل همسر نوح، او را مجنون خواندند. (Ibid., p.543)

در مسند احمد بن حنبل (م ۲۴۱/۸۵۵) به نقل از پیامبر، وصیت نوح به فرزندانش، مثلاً منع بت پرستی (شرک)، و غرور (کبر) ذکر شده است. (Ibid., p.543)

۲-۴) جایگاه نوح در ادیان ابراهیمی

به گفته نویسنده، در اسلام، نوح از انبیای بزرگ محسوب می‌شود؛ اما در یهود و مسیحیت، پیامبر به شمار نمی‌آید. (Ibid., p.540)

نوح در الهیات مسیحی، نماد انسانی عادل و نمونه‌ای از ایمان و تسلیم به خداوند است که الگوی مسیح محسوب می‌شود. عناصر داستان نوح، یعنی طوفان، کشتی و کبوتر، همگی در نمادگرایی مسیحی گنجانده می‌شوند. نوح در دین یهود، مرتبتی مابین آدم و ابراهیم دارد و انسانی درستکار و پاکدامن به شمار می‌آید که در راه خدا باقی ماند و از طوفان نجات یافت تا نیای نژاد جدید انسان باشد. میثاق خداوند با نوح (سفر پیدایش ۱۷ - ۹:۸)، به واسطهٔ حاخامها، به شکل فرمانهای نوح درآمد و بر همهٔ بشریت واجب شد. (Ibid., p.543)

۳- نقد مقاله

مقاله نوح دارای نکات مثبتی است. آقای برینر نقلهای روایات دربارهٔ داستان حضرت نوح را به خوبی گزارش کرده است؛ ولی وی در کنار اینها مطالبی را مطرح کرده که قابل نقد و بررسی است. بنگرید:

۳-۱) تکرار نام نوح عَلَيْهِ السَّلَام در قرآن

نویسنده می‌گوید: نام نوح عَلَيْهِ السَّلَام در ۲۶ سورهٔ قرآن ذکر شده است. (Ibid., p.540)

۳-۱-۱) نقد

بررسی سوره‌های قرآن نشان می‌دهد که نام حضرت نوح علیه السلام در ۲۸ سوره قرآن به کار رفته است. سوره‌هایی که نام نوح علیه السلام در آنها بیان شده، بدین قرارند: آل عمران/ ۳۳؛ نساء/ ۱۶۳؛ انعام/ ۸۴؛ اعراف/ ۵۹ و ۶۹؛ توبه/ ۷۰؛ یونس/ ۷۱؛ هود/ ۲۵، ۳۲، ۴۲، ۴۵، ۴۶، ۴۸، ۸۶؛ ابراهیم/ ۹؛ اسراء/ ۳، ۱۷؛ مریم/ ۵۸؛ انبیاء/ ۷۶؛ حج/ ۴۲؛ مؤمنون/ ۲۳؛ فرقان/ ۳۷؛ شعراء/ ۱۰۵، ۱۰۶ و ۱۱۶؛ عنکبوت/ ۱۴؛ احزاب/ ۷؛ صافات/ ۷۵ و ۷۹؛ ص/ ۱۲؛ غافر/ ۵، ۳۱؛ شوری/ ۱۳؛ ق/ ۱۲؛ ذاریات/ ۴۶؛ نجم/ ۵۲؛ قمر/ ۹؛ حدید/ ۲۶؛ تحریم/ ۱۰ و نوح/ ۱، ۲۱ و ۲۶.

۳-۲) مروری بر سوره نوح

نویسنده اظهار می‌دارد: مندرجات سوره ۷۱ قرآن که نام نوح را بر خود دارد، عمدتاً شرح گفته‌های او با خداوند است که چگونه وی قومش را به توبه از گناهانشان دعوت کرد و در عین حال که آنان را از عواقب عذاب الهی بیم می‌داد، حامل وعده پاداش خداوند به توبه‌کنندگان نیز بود. قوم نوح هشدارهای وی را نپذیرفتند و در عوض او را به پرستش خدایانشان فرا خواندند. این روایت، با وقوع طوفان و غرق شدن آنان در آب و افکنده شدنشان در آتش و درخواست نوح از خداوند برای باقی نگذاشتن هیچ کافری بر روی زمین، پایان می‌یابد. (Ibid.)

۳-۲-۱) نقد

چنان که گذشت، آقای برینر بیان می‌کند که قوم نوح، هشدارهای وی را نپذیرفتند و در عوض او را به پرستش خدایانشان فرا خواندند. بررسی سوره نوح نشان می‌دهد که نویسنده، مطلب مذکور را از آیه **﴿وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا﴾** (نوح/ ۷۱) برداشت کرده است. این برداشت درست نیست؛ زیرا بنابر آیه مذکور، رهبران قوم نوح، قوم خود را به

بت پرستی دعوت کردند، نه حضرت نوح را؛ حال آنکه نویسنده به غلط، عنوان می‌کند که قوم نوح، آن حضرت را به بت پرستی دعوت کردند. (مکارم شیرازی، ج ۲۵، ص ۸۲-۸۳)

۳-۳) نامشروع بودن فرزند نوح

آقای برینر می‌نویسد: وقتی نوح از خداوند درخواست کرد به کنعان رحم کند، خداوند نپذیرفت و گفت که او ثمره فریب کاری همسرش بوده و از تبار او نبوده است. (Brinner, « Noah », (vol.3), p.541)

۳-۳-۱) نقد

نویسنده نامشروع بودن فرزند نوح را از آیه ﴿قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾ (هود/۱۱/۴۶)، به دست آورده است. اگر نامشروع بودن فرزند نوح درست بود، جا داشت قرآن بگوید: ﴿إِنَّهُ مِنْ عَمَلٍ غَيْرِ صَالِحٍ﴾؛ (یعنی او از نتیجه فعل ناشایست زناست)، حال آنکه این گونه تعبیر نکرده است. (ابوالفتوح رازی، ج ۱۰، ص ۲۷۷)

۲. روایات وارد شده از طریق شیعه و اهل سنت نیز بر مجعول بودن این سخن تأکید می‌کنند؛ از جمله:

الف) امام رضا علیه السلام از گروهی از افراد پرسیدند: «مردم آیه ﴿إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ (هود/۱۱/۴۶) را چگونه تفسیر می‌کنند؟» یکی از حاضران عرض کرد: «بعضی معتقدند که معنای آیه مذکور این است که فرزند نوح علیه السلام (کنعان)، فرزند حقیقی او نبود.» امام فرمودند: «نه، چنین نیست! او به راستی فرزند نوح بود؛ اما هنگامی که گناه کرد و از مسیر اطاعت فرمان خدا قدم بیرون گذاشت، خداوند فرزندی او را نفی کرد.» (صدوق، عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۳؛ مجلسی، ج ۴۳، ص ۲۳؛ ج ۴۹، ص ۲۱؛ ج ۹۳، ص ۲۲۲).

ب) از ابن عباس نقل شده است: «هرگز همسر پیامبری به زنا آلوده نبوده است.»

(طبرسی، ج ۵، ص ۲۵۴؛ ابن کثیر، ج ۴، ص ۲۸۲؛ قرطبی، ج ۱۰، ص ۴۶)

۳. خداوند متعال ساحت انبیاء و خاندانشان را منزله از آن داشته تا از نظر امور منافی عفت، مورد طعن و نکوهش دیگران قرار گیرند و از این جهت، انگشت‌نمای خاص و عام شوند؛ زیرا حکمت بالغه الهی، ایجاب می‌کند که عوامل گرایش انسانها را به سمت فرستادگان خود مهیا کند و هر نوع عامل نفرت‌انگیزی را که باعث پراکندگی مردم از گرد وجود انبیاست، برطرف سازد. چه عامل تنفرانگیزی زشت‌تر از این می‌توان یافت که بر فراش پیامبری، فرزندی نامشروع زاده شود و همسرش تن به امور منافی عفت دهد؟!

۴. مخالفان حضرت نوح برای تحقیر وی، به زنا کار بودن همسرش استناد نجستند و او را به سبب این کار همسرش، ملامت نکردند. این امر دلیل بر آن است که همسر نوح زنا نکرده؛ زیرا اگر چنین عملی واقع شده بود، مخالفان نوح آن را دستاویزی برای تحقیر وی قرار می‌دادند.

۵. تفسیر درست آیه «إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ» (هود/۱۱ / ۴۶)، آن است که «اهل» از منظر قرآن کریم، همه کسانی را شامل می‌شود که به نوعی، رنگ و بویی از پیشوا و بزرگ طایفه خود داشته باشند؛ همان طور که لفظ «صحابه»، بر کسی اطلاق می‌شود که با مولا و مراد خود وجه شباهتی داشته و از خلق و خوی وی تاثیر پذیرفته باشد؛ وگرنه تنها قرابت نسبی و سببی کافی نیست. (معرفت، ص ۲۱۵)

خداوند متعال با بیان «إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ»، می‌خواهد نوح را بدین حقیقت واقف سازد که فرزندش از نظر عمل و کردار، از راه و تعالیم وی فاصله گرفته است، هرچند از نظر خانوادگی به او منسوب می‌گردد. بنابراین، معنای آیه این می‌شود: «ای نوح! فرزندت فرد ناشایسته‌ای است که بر اثر بریدن پیوند مکتبی‌اش از تو، پیوند خانوادگی‌اش به چیزی شمرده نمی‌شود.» (مکارم شیرازی، ج ۹، ص ۱۱۵؛ طبرسی، ج ۵، ص ۲۵۳)

۳-۴) روزه روز عاشورا

نویسنده بیان می‌کند: نوح در روز دهم محرم (عاشورا)، از کشتی بیرون آمد، لذا این روز، هم برای انسانها و هم برای حیواناتی که شش ماه در کشتی بودند، به روز روزه‌داری بدل شد. (Brinner, «Noah», (vol.3), p.541)

۳-۴-۱) نقد

وجوب یا استحباب روزه روز عاشورا به عنوان یک عید از اعیاد اسلامی، از بدعت‌های بنی‌امیه و به سبب واقعه کربلاست که ذریه رسول خدا و اهل بیت علیهم‌السلام او را از بین بردند؛ مردانشان را به شهادت رساندند و زنان و ذراری ایشان را به اسارت بردند و اموالشان را غارت کردند و از خوشحالی و مسرت، آن روز را مبارک شمردند و برای خود عید گرفتند و روزه آن را تشریح کردند تا از روزه گرفتن آن روز، برکت بگیرند.

بنی‌امیه برای روزه آن روز، فضایی جعل کردند و برکاتی تراشیدند و احادیثی ساختند به این مضمون که عاشورا یکی از اعیاد اسلامی، بلکه از اعیاد عامه‌ای است که حتی مشرکان جاهلیت و یهود و نصارا هم از زمان بعثت موسی و عیسی آن را پاس می‌دارند. بنی‌امیه به شکرانه کشتن امام حسین علیه‌السلام به روزه، بسنده نکردند و دستور دادند مساجدی را هم درست کنند (مطهری، حماسه حسینی، ج ۱، ص ۳۰). از جمله آن اخبار ساختگی این خبر است که است که از ابوهریره نقل کرده‌اند و ابن جوزی آن را ضمن احادیث جعلی آورده است:

خداوند در هر سال، روزه یک روز را بر بنی‌اسرائیل واجب کرد و آن روز عاشورا بود که روز دهم محرم است. پس شما نیز آن روز را روزه بگیرید و بر خانواده خود بخشش کنید. این روز را روزه بگیرید؛ زیرا این روز، روزی است که خداوند توبه آدم را پذیرفت و در این روز ادریس را بالا برد و ابراهیم را از آتش نجات داد و این روزی است که نوح از کشتی خارج شد. (ابن جوزی، ج ۲، ص ۲۰۰)

نه یهود عاشورا را عید می دانستند و نه نصارا، و نه مردم جاهلیت و نه مسلمانان؛ چون عاشورا نه یک روز ملی بود تا نظیر نوروز و مهرگان، عید ملی و قومی بشود و نه واقعه‌ای از قبیل پیروزی برای ملت اسلام اتفاق افتاده بود، تا نظیر مبعث و میلاد رسول خدا ﷺ روزی تاریخی برای مسلمانان باشد. هیچ جهت دینی هم ندارد تا نظیر فطر و قربان، عیدی دینی باشد. پس عزت و احترامی که بنی امیه برای عاشورا درست کرده اند، عزتی است بدون جهت (طباطبایی، ج ۲، ص ۹).

جَبَلَةُ مَكِّيَّةٍ از میثم تمار روایت می کند که گفت: «به خدا قسم این امت، پسر دختر پیغمبر خود را در روز دهم ماه محرم می کشند، بعداً دشمنان خدا روز شهادت حسین را روز خیر و برکت می دانند! این موضوع عملی خواهد شد. من این خبر را از آن عهدی می دانم که مولای من علی بن ابی طالب علیه السلام با من بست. امیرالمؤمنین علی علیه السلام به من خبر داد که هر چیزی برای مظلومیت حسین گریه خواهد کرد.» جبلة در ادامه می گوید که به میثم گفتم: «چگونه مردم آن روزی را که امام حسین در آن شهید می شود، روز خیر و برکت قرار می دهند؟» میثم با حالت گریان گفت: «به جهت آن حدیث ساختگی که می گویند: خدا در چنین روزی توبه حضرت آدم را قبول کرد. نیز می پندارند که خدا توبه حضرت داوود را در چنین روزی پذیرفت؛ در صورتی که خدا توبه حضرت داوود را در ماه ذی حجه پذیرفت. ایشان گمان می کنند، روز شهادت حسین، همان روزی است که کشتی نوح بر فراز کوه جودی قرار گرفت؛ در صورتی که کشتی نوح، در روز هیجدهم ماه ذی حجه بر فراز کوه جودی نشست» (صدوق، علل الشرایع، ج ۱، ص ۲۲۸)

برخی از روایات اهل بیت علیه السلام حاکی از آن است که روزه روز عاشورا از بدعتهای بنی امیه است، لذا نباید در آن روز روزه گرفت. اینک برخی از آن احادیث:

الف) زراره از امام صادق علیه السلام نقل کرده که به او فرمود: «در روز عاشورا روزه

نگیر...!» (کلینی، ج ۴، ص ۱۴۶؛ طوسی، تهذیب الأحکام، ج ۴، ص ۳۰۰)

ب) امام صادق علیه السلام درباره روزه روز عاشورا فرمود: «افراد آل زیاد به سبب قتل

حسین، در روز عاشورا روزه می‌گیرند. آن روز روزه ندارد و نباید به آن برکت جست؛ دشمنان ما به آن برکت می‌جویند. هر کس روز عاشورا را روزه بدارد یا به آن تبرک جوید، خداوند را در حالی ملاقات می‌کند که قلبش مسخ شده و روز قیامت به همراه کسانی محشور می‌شود که آن بدعت را گذاشتند و به آن تبرک جستند.» (کلینی، ج ۴، ص ۱۴۶ و ۱۴۷)

ج) زراره از امام صادق علیه السلام درباره روزه عاشورا پرسید، امام فرمود: «هر کس آن روز را روزه بگیرد، بهره‌اش از روزه، همان بهره ابن‌مرجانه و آل زیاد خواهد بود.» زراره گفت: «بهره آنها از روزه آن روز چیست؟» فرمود: «آتش.» (همان، ص ۱۴۷)

د) از امام صادق علیه السلام درباره روزه گرفتن در روز عاشورا پرسیدند، آن حضرت در پاسخ فرمود: «روز عاشورا روز شهادت امام حسین علیه السلام است. اگر می‌خواهی از بلایی که به امام حسین وارد شده اظهار خشنودی کنی، در روز عاشورا روزه بگیر! بنی‌امیه نذر کردند که اگر حسین کشته شود و مقام خلافت، نصیب آل ابوسفیان گردد، روز عاشورا را برای خود عید قرار دهند و آن روز را برای شکرگزاری روزه بگیرند.» (طوسی، امالی، ص ۶۶۷)

۵-۳) نجات عوج غول پیکر

آقای برینر می‌نویسد: عوج غول پیکر، از جمله افرادی بود که در جریان طوفان نوح از هلاکت نجات یافت. وی که پسر عَنق بود، آن قدر قامتش بلند بود که آب از سرش نگذشت. p.543. (Brinner, « Noah », (vol.3), p.543)

۱-۵-۳) نقد

داستان نجات یافتن عوج غول پیکر ساختگی است؛ زیرا وی اصلاً در زمان حضرت نوح علیه السلام وجود نداشته است. این داستان از ساخته‌های زنادقه اهل کتاب است. آنان از این رهگذر، خواسته‌اند رسولان الهی و پیروانشان را به تمسخر بگیرند. داستان سرایان با سوءاستفاده از سادگی عوام، قصصی نظیر داستان نجات

یافتن عوج غول پیکر را در میان آنان منتشر ساخته‌اند (ابن قتیبه، ص ۲۵۹ و ۲۶۰؛ آلوسی، ج ۶، ص ۸۶؛ ابو شهبه، ص ۱۸۶ - ۱۸۷؛ مطهری، سیری در سیره نبوی، ص ۱۳۸ - ۱۴۰؛ دیاری، ص ۲۳۹). به فرض آنکه بپذیریم عوج غول پیکر در زمان حضرت نوح وجود داشته، باز هم قصه نجات یافتن او ساختگی است؛ زیرا در داستان عوج غول پیکر، می‌خوانیم که وی کافر بود و از سوار شدن بر کشتی خودداری کرد؛ زیرا در داستان حضرت نوح علیه السلام آن حضرت کافران قومش را نفرین کرد و از خداوند خواست: «لَا تَدْرُ عَلَيَّ الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا» (نوح (۷۱) / ۶) و خداوند درخواست نوح را اجابت فرمود: «فَأَنجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ * ثُمَّ أَعْرَفْنَا بَعْدَ الْبَاقِينَ» (شعراء (۲۶) / ۱۱۹ - ۱۲۰). از آیات مذکور به دست می‌آید که کافران قوم نوح از میان رفتند. پس عوج غول پیکر که از کافران بوده، در جریان عذاب قوم نوح به هلاکت رسیده است.

۴- نتیجه

مقاله نوح دارای نکات مثبتی؛ است از آن جهت که آقای برینر، نقلهای روایی در مورد داستان نوح را به خوبی گزارش کرده است. وی برای ارائه اطلاعات درباره نوح، از کتابهای قصصی چون: قصص الانبیاء کسایی، قصص طرفی اندلسی و عرائس المجالس ثعلبی سود جسته است. این آثار، مشحون از اسرائیلیات است. پرواضح است که اسرائیلیکات تا چه حد بی‌پایه‌اند. همین امر سبب بی‌اعتبار شدن برخی از مطالب این مقاله شده است. آقای برینر در نقل داستان نوح، بسیار اندک از کتب معتبر روایی و تفسیری استفاده کرده است و از همه مهم‌تر آنکه از منابع شیعی استفاده نکرده است. استفاده نکردن از منابع شیعی، مشکل عمده‌ای است که نه تنها در پژوهش او، بلکه در پژوهشهای بسیاری از خاورشناسان نیز به چشم می‌خورد.

فهرست منابع

۱. آلوسی، محمود. روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی. تحقیق: علی عبدالباری عطیه. بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۵ ق.
۲. ابن جوزی، عبدالرحمن. الموضوعات. بیروت: دارالفکر، بی تا.
۳. ابن قتیبه، عبدالله بن مسلم. تاویل مختلف الحدیث. بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۵ ق.
۴. ابن کثیر، إسماعیل بن عمر. تفسیر القرآن العظیم. تحقیق محمد حسین شمس الدین. بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۹ ق.
۵. ابوشهبه، محمد. الاسرائیلیات و الموضوعات فی کتب التفسیر. دارالجیل، ۱۴۱۳ ق.
۶. أبو الفتوح رازی، حسین بن علی. روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن. (تفسیر شیخ ابو الفتوح رازی). تحقیق محمد جعفر یاحقی و محمد مهدی ناصح. مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۴۰۸ ق.
۷. دیاری. محمد تقی. پژوهشی در باب اسرائیلیات در تفاسیر قرآن. دفتر پژوهش و نشر سهروردی، ۱۳۷۹ ش.
۸. صدوق. محمد بن علی بن بابویه. الأمالی. انتشارات کتابخانه اسلامی، ۱۳۶۲ ش.
۹. _____ علل الشرائع. قم: مکتبه الداوری، ۱۳۸۶ ق.
۱۰. _____. عیون أخبار الرضا. تهران: منشورات جهان، ۱۳۷۸ ش.
۱۱. _____ معانی الأخبار. تحقیق: علی اکبر غفاری. قم: مؤسسه النشر الإسلامی التابعه لجماعه المدرسین، ۱۴۰۳ ق.
۱۲. طباطبایی، محمد حسین. المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه

علمیه قم، ۱۴۱۷ ق.

۱۳. طبرسی، فضل بن حسن. مجمع البیان فی تفسیر القرآن. تهران: انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ش.

۱۴. طوسی، محمد بن حسن. الأمالی. تحقیق: مؤسسه البعثه. قسم الدراسات الإسلامیه. قم: دارالثقافه، ۱۴۱۴ ق.

۱۵. _____ تهذیب الأحکام. تحقیق: سیدحسن موسوی خراسانی، تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵ ش.

۱۶. عبدالباقی، محمد فؤاد. معجم المفهرس لالفاظ القرآن. بیروت: دارالمعرفه، ۱۴۲۴ ق.

۱۷. قرطبی، ابو عبدالله محمد بن احمد. الجامع لأحكام القرآن. تهران: ناصر خسرو، ۱۳۶۴ ش.

۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب. الکافی. تهران: دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۶۵ ش.

۱۹. المجلسی، محمد باقر. بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمه الأطهار. بیروت: مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ ق.

۲۰. مطهری، مرتضی. حماسه حسینی. انتشارات صدرا، ۱۳۸۸ ش.

۲۱. _____ سیری در سیره نبوی. انتشارات صدرا، ۱۳۸۵ ش.

۲۲. مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش.

۲۳. معرفت، محمد هادی. تنزیه الانبیاء. تنظیم و ویرایش خسرو تقدسی نیا. نشر ائمه، ۱۳۸۹ ش.

۲۴. Brinne, William, <<Ararat>> , Encyclopaedia of the Quran, Leiden, Brill, 2001.

۲۵. -----<<Election>> , Encyclopaedia of the Quran, Leiden, Brill,

2002.

۲۶. -----< Harut and Marut > , Encyclopaedia of the Quran, Leiden, Brill, 2002.

۲۷. -----< Judi > , Encyclopaedia of the Quran, Leiden, Brill, 2003.

۲۸. -----< Noah > , Encyclopaedia of the Quran, Leiden, Brill, 2003.

۲۹. -----< People of the Heights > , Encyclopaedia of the Quran, Leiden, Brill, 2004

۳۰. -----< Tuwa > , Encyclopaedia of the Quran, Leiden, Brill, 2006.

۳۱. Lewinstein, Keith, << Commandments >> , Encyclopaedia of the Quran, Leiden, Brill, 2001.

